

Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi
Clive PONTING

(Çev.: Eşref Bengi ÖZBİLEN)

İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, 2. Baskı, 874 sayfa, ISBN: 978-605-1061-64-1

Mustafa KÖMÜRÇÜOĞLU*

Kapsamlı bir dünya tarihi kitabı yazmanın zor bir iş olduğu aşikârdır. Zira yazılacak binlerce yıllık geçmişi belli bir bağlama oturtmak hiç de kolay değildir, üstelik bütün bu geçmişin yeryüzünün farklı köşelerinde cereyan ettiği ve çoğu durumda birbiriyle bağlantısız olduğu düşünülduğünde ortak bir bağlam kurmak hepten imkânsızlaşır. Diğer taraftan bu zorluklar dünya tarihi kitapları yazılmasına engel olmamıştır. Ancak bugüne kadar pek çok yazar yukarıda bahsedilen temel zorluğa hakkıyla göğüs germek yerine bir ölçüde kolaycılığa kaçarak çare bulmuştur. Söz konusu çözüm farklı kültür ve medeniyetlerin bir kenara bırakılması ve bütün dünya tarihinin Avrupa (ya da Batı Medeniyeti) merkezli olarak okunmasıdır. Bu anlayış geçmişten bugüne dünya tarihinin değerlendirilmesinde temel olarak kabul edilmiştir ve etkileri hala görülmektedir. Örneğin dünya tarihinin ilk çağ – orta çağ – yeniçağ – yakın çağ olarak bölümlenmesi ve bu çağların milatlarının tamamen Avrupa tarihiyle ilişkili olarak belirlenmesi böyle bir anlayışın sonucudur. Halbuki dünyanın büyük bir kısmının önemsemek ya da etkilenmek bir tarafa haberi bile olmadığı birtakım olaylar tarafından tanımlanması ve bu olayların da özellikle Avrupa tarihinden seçilmiş olması Avrupa-merkezci tarihçiliğin klasikleşmiş yanılığısındır.

İşte Clive Ponting’in Dünya Tarihi kitabı özellikle bu yanlış düşmemeyi kendisine bir görev edinmiştir. Kitap isminde taşıdığı “yeni bir bakış açısıyla” ifadesiyle tam da bu noktaya temas ederek amacını ortaya koymuştur: Avrupa-merkezci tarih yazıcılığına yeni bir bakış açısıyla alternatif getirmek. Ponting eseri boyunca Avrupa-merkezci tarih yazıcılığını tam olarak karşısına almış ve bu bakış açısının yanlışlarını ortaya koyarak kendisini farklı bir yere konumlandırmıştır. Ponting’in bu noktada en dikkat çekici tespiti aslında dünya tarihinin geneli düşünülduğünde Avrupa’nın önemli bir yerinin olmadığını belirtmesidir (s. XXVII). Avrupa sadece son birkaç yüzyılda dünyanın önemli bir parçası haline gelmiştir, dolayısıyla dünya tarihinin çok küçük bir bölümünde önemli bir yere sahip olan toprak parçasının bütün dünya tarihinde merkezi bir role sahipmiş gibi anlatılması Ponting’e göre yanlış olacaktır.

Ponting, kendisinden önceki dünya tarihi kitaplarına özellikle de William McNeill’in (2003) kitabına göndermede bulunur. McNeill dünya tarihini farklı medeniyet havzaları (Batı, İslam, Hint, Çin vs) üzerinden okurken

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul/Türkiye. e-mail: mustafa.komurcuoglu@medeniyet.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6558-8226

Geliş Tarihi: 26 Şubat 2020
Received: 26 February 2020

Kabul Tarihi: 23 Aralık 2020
Accepted: 23 December 2020

bu tarihi yine “Batı’nın Yükselişi” ile son bulacak bir hikâye olarak yorumlamaktadır. McNeill’e göre 1500’lü yıllara kadar farklı medeniyet havzaları arasında güç ve gelişmişlik açısından bir denge vardır, ama bu denge 1500’lü yıllardan itibaren Avrupa lehine bozulmuş ve Avrupa (Batı) medeniyeti üstün konuma gelmiştir (McNeill, 2003: s. 462). Ponting’e göre ise 1500’lü yıllara kadar bir denge ya da eşitlik yoktur, zira Avrupa dünya tarihinin büyük kısmında Avrasya kıtasının geri ve fakir bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. Söz konusu tarihlerde Çin, Hint ve Orta Doğu (belli bir tarihten itibaren İslam) çok daha güçlü, zengin ve gelişmiştir. Ona göre 1500’lü yıllarda Avrupa olsa olsa diğer medeniyetler ile olan farkı kapatma çabasıdır (s. XXVII). Avrupa bunu ancak coğrafi keşifler sonrasında Amerika kıtasını sömürerek başarabilmiştir. Dünya medeniyetleri arasında Avrupa’nın öne geçmesinin ise esas itibarıyla 1750’lilerden sonra olduğunu iddia eden Ponting (s. 637), bu yönüyle McNeill’den ayrılmaktadır.

Ponting, hiçbir medeniyeti dünya tarihinin merkezine oturtmasa da uzunca bir süre Çin medeniyetinin diğer medeniyetlerin önünde olduğunu vurgular. Özellikle Sung hanedanı döneminde Çin’in sanayi devrimini gerçekleştirmeye çok yaklaştığını belirtmesi önemlidir (s. 356). Kitapta İslam dünyası hakkında olumlu ifadelerle sıklıkla rastlanmaktadır. İslam dünyasının zenginliği, gelişmişliği ve İslam dünyasındaki hoşgörü kültürüne ciddi bir vurgu vardır (s. 310). Buna karşın Ponting Hıristiyan dünyasını en başından itibaren hoşgörüsüz bir toplum olarak görmektedir. Hıristiyan toplumdaki hoşgörüsüzlük, Reform dönemi dâhil, sonraki dönemlerde de devam etmiştir (s. 532).

Ponting demografik verileri medeniyet havzalarının gelişmişliğini analiz etmek için yoğun olarak kullanmıştır. Modern öncesi dönemlerde ekonomi büyük oranda tarımsal olduğu için belli bir çevrede ne kadar insanın beslenebildiği o alanın ekonomik büyüklüğü hakkında doğrudan fikir vermektedir. Bu açıdan Çin nüfusunun büyüklüğü üzerinde dikkatle durulmuştur. Ayrıca şehirlerin nüfus büyüklükleri de üzerinde durulan hususlardan birisidir. Yine Çin, Hint ve İslam dünyasındaki şehirlerin büyüklüğüne dikkat çekilmesi ve Avrupa şehirlerinin modern çağlara kadar küçük olduğunun vurgulanması bu bağlamda önemlidir (s. 506).

Ponting dünya tarihindeki birçok ezbere karşı çıkmaktadır. Antik Yunan medeniyetinin Avrupa’yla bağlantısı bunlardan birisidir. Ona göre Antik Yunan kendi çağında Avrupa’nın geri kalanı ile değil Güneybatı Asya ile yoğun bir iletişim ve etkilenme halinde idi (s. 197). Rönesans kavramını da eleştiren Ponting bu kavramın gerçekte bir 19. yüzyıl uydurması olduğunu söyler ve daha önemlisi Rönesans sanıldığı kadar modern bir dönem değildir (s. 526).

Ponting uzun dönemli tarihi ele alırken genel olarak iklim, doğal çevre, demografik faktörler ve teknoloji gibi değişkenleri merkeze almaktadır. Aynı zamanda Dünyanın Yeşil Tarihi (Ponting, 2000) isimli bir başka kitabı bulunan yazarın çevresel faktörleri merkeze alması şaşırtıcı değildir. Antik çağda medeniyetlerin yıkılması bağlamında toprağın veriminin düşmesi, Vikinglerin büyük fetih yolculukları bağlamında Orta Çağ’da iklimin ılımanlaşması, 16. Yüzyıldaki köylü isyanlarında havanın soğuması ve sellerin artışı temel sebepler olarak ele alınmıştır (s. 554). Ponting’in bu çevreci bakış açısı bugün Batı dünyasında oldukça popüler olan anlayışın bir uzantısı olarak görülebilir. İnsanın erken dönemlerinin evrimci bir bakış açısıyla ele alınması yine

Batı'daki çağdaş anlayışla uyumludur. Yani Ponting bir açıdan Avrupa-merkezci tarih anlayışına karşı çıkarken, bir başka açıdan Batıda gelişen yeni fikir akımlarına uyumlu bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Ponting okunduğunda fark edilen bir husus kendisinin reddettiği dünya tarihi bakış açısının nasıl evrensel bir kabulle Türkiye'de benimsenmiş olduğudur. Gerek standart çağlar sıralamasının gerekse Rönesans, Reform, Aydınlanma gibi kavramların geleneksel tanımlarının olduğu gibi benimsenmesi tarihe eleştirel bakış noktasında Türkiye'deki eksikliği göstermektedir. Türk tarihi anlatısının bu "evrensel" tarih anlatısına belli ölçüde eklenmesi bu benimseme durumunu şüphesiz kolaylaştırmaktadır. Bu noktada Türk tarihinde önemli bir yeri olan ve "çağ açıp çağ kapayan bir fetih olarak" lanse edilen İstanbul'un fethinin çağ fikrini kabul etmeyen bir yazar tarafından nispeten sıradan bir toprak kazanımı olarak gösterilmesi muhtemelen Türk okuyucuyu şaşırtacaktır. Son tahlilde bu kitap özelde tarihçilerin, genel anlamda bütün sosyal bilimcilerin başvurabileceği önemli bir kaynaktır. Özellikle medeniyetler tarihine ilgi duyan ve interdisipliner çalışmaları tercih eden sosyal bilimciler için faydalı olacağı muhakkaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflicts of Interest Statement:

Çalışmada çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest in the study.

Maddi Destek / Financial Support:

Bu çalışmada herhangi bir fon veya maddi destekten yararlanılmamıştır.

No funding or financial support was used in this study.

Yazar Katkıları / Contribution Rate of the Authors:

Fikir: MK; Tasarım: MK; Veri Toplama: MK; Kaynak Tarama: MK; Analiz ve Yorum: MK; Makalenin Yazımı: MK.

Idea: MK; Design: MK; Data Collecting: MK; Literature Review: MK; Analysis and Discussion: MK; Writing: MK.

(!) Yazar/yazarlar bu çalışmanın tüm süreçlerinin araştırma ve yayın etiğine uygun olduğunu, etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine uyduğunu beyan etmiştir. Aksi bir durumda Medeniyet Araştırmaları Dergisi sorumlu değildir.

(!) *The author/authors declared that all processes of this study are in accordance with research and publication ethics, and comply with ethical rules and principles of scientific citation. Otherwise, the Journal of Civilization Studies is not responsible.*

Kaynakça

- McNeill, W. H. (2003). *Dünya Tarihi*. çev: Alaeddin Şenel, Ankara: İmge Yay.
Ponting, C. (2000). *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Büyük Uygarlıkların Çöküşü*. çev: Ayşe Başçı-Sander, İstanbul: Sabancı Üni.

¹ Ponting Orta Doğu kavramını Avrupa-merkezci olduğu için reddeder ve Güneybatı Asya kavramını kullanır.